

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ» У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Оксюм Павло, Бережна Лариса

Сумський державний педагогічний університет імені А. С.Макаренка, Суми

Анотація. У статті розглянуто нормативно-правові та управлінські проблеми викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у закладах вищої освіти України. Виявлені проблеми нормативно-правового та управлінського забезпечення викладання фізичного виховання, що є причиною кризового стану фізичного виховання у закладах вищої освіти України.

Ключові слова: фізичне виховання, нормативно-правові акти, студенти.

Вступ. На сучасному етапі інтеграції української освіти до загальноєвропейського освітнього простору загострюються питання викладання у закладах вищої освіти обов'язкової навчальної дисципліни «Фізичне виховання». Через недостатній рівень фізичної освіти у родині, школі, навчальному закладі і в цілому у країні нам часто доводиться бачити, що фізичне виховання розглядають як другорядну дисципліну.

За останні роки у закладах вищої освіти України відбулося дуже різке скорочення обсягу навчальних годин з навчальної дисципліни «Фізичне виховання». Це призвело до зниження ролі фізичної культури та спорту у формуванні майбутнього фахівця, зменшення рівня рухової активності студентів, погіршення стану їх здоров'я.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я в 2019 році за рівнем здоров'я українці перебувають на 93 місці з 169 країн світу. Щороку серцево-судинні захворювання в Україні забирають близько 400 тисяч життів українців. Дослідження розвинутих країн доводять, що регулярні заняття фізичною активністю допомагають скоротити захворюваність на хвороби серцево-

судинної системи до 36%, а також, в окремих випадках, зменшити негативний вплив на організм людини шкідливих звичок, підвищити стресостійкість та відволікти від асоціальної поведінки, сприяти розвитку усіх сфер нашого суспільства [7].

Фізичне виховання студентської молоді знаходиться у стані глибокої кризи та потребує негайної та всебічної модернізації. Низка знаних науковців, провідних фахівців в галузі фізичного виховання та спорту (Р. Раєвський, С. Канішевський, А. Домашенко, Ю. Канішевський, О. Іванов, Є. Іванов) вивчали та аналізували актуальні на сьогодні питання проблем фізичного виховання студентської молоді. Більшість дослідників вважають, що існуюча система фізичного виховання не вирішує в повному обсязі проблем фізичного вдосконалення студентської молоді в умовах оновлення суспільства в Україні й потребує корекції. Разом с тим, в останній час фізкультурно-спортивна спільнота виказує стурбованість ситуацією, що склалася навколо навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у закладах вищої освіти України.

На думку науковців, студентська, як генофонд нації, культурний, науковий та оборонний потенціал України, гостро потребує підтримки держави щодо збереження та зміцнення її здоров'я. Різні аспекти проблем фізичного виховання студентської молоді вивчався та аналізувався у різних напрямках, а саме: підвищення рівня фізичної підготовленості студентів (С. С. Єрмаков, 2013; М. О. Носко, 2010; І. В. Кривенцова, 2013; М. М. Булатова, 2004; Н. В. Бурень, 2007 та ін.); формування фізичної культури особистості фахівців (Н. Н. Візітей, 2005; В. М. Видрін, 2006; Л. І. Лубишева, 2001; Т. Ю. Круцевич 2008, 2010; І. В. Кривенцова, 2011 та ін.); психо-фізіологічні особливості спортивного тренування молоді (В. О. Запорожанов, 2013; Ж. Л. Козіна, 2011 та ін.), тощо.

На сьогодні, поряд з іншими актуальними і проблемними аспектами фізичного виховання студентської молоді постають питання нормативно-правового забезпечення та управлінські проблеми викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у більшості закладів вищої освіти України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана за темою науково-дослідної роботи на 2021–2022 рр. кафедри спортивних дисциплін та фізичного виховання Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка: «Застосування інноваційних та оздоровчих технологій у фізичному вихованні різних груп населення та підготовці спортсменів» (№ державної реєстрації 0121U108203).

Мета дослідження: вивчити нормативно-правові та управлінські проблеми викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у закладах вищої освіти України.

Завдання дослідження:

1. Вивчити нормативно-правове забезпечення викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у закладах вищої освіти України.
2. Виявити управлінські проблеми викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у закладах вищої освіти України.

Матеріал і методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувався теоретичний аналіз і узагальнення наукових джерел та нормативно-правової бази з питань дослідження.

Результати дослідження та їх обговорення. Системний аналіз літературних джерел, власний досвід та особисті спостереження за системою фізичного виховання студентів закладів вищої освіти України дали змогу виявити ряд дійсно вагомих проблем, від яких на сьогоднішній день потерпає дана галузь. До них необхідно в першу чергу віднести: 1) недосконалість нормативно-правової бази викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у закладах вищої освіти України; 2) вкрай низьку ефективність управління фізичним вихованням, що здійснюється відповідними міністерствами та керівниками ЗВО України; 3) критично недостатню кількість обов'язкових занять із фізичного виховання.

Законодавство України, що регулює фізичну культуру та спорт, базується на основному законі – Конституції України. Державне замовлення на фізичне виховання студентської молоді як важливого засобу формування сучасного

спеціаліста та питання правового регулювання сформульовано у цілому ряді нормативно-правових актів: Законі України «Про освіту», Законі України «Про вищу освіту», Законі України «Про фізичну культуру і спорт», Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), Національній доктрині розвитку освіти, Указі Президента «Про пріоритети розвитку фізичної культури та спорту в Україні», Указі Президента України «Про національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація».

Одним з основних нормативно-правових актів, що визначає загальні правові, організаційні, соціальні та економічні основи діяльності у сфері фізичної культури та спорту та регулює суспільні відносини у створенні умов для розвитку фізичної культури та спорту є Закон України «Про фізичну культуру і спорт» [3]. Стаття 12 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» передбачає: «У навчально-виховній сфері (дошкільних виховних закладах, середніх загальноосвітніх, професійних навчально-виховних, вищих навчальних закладах) фізкультурно-оздоровча робота здійснюється в поєднанні з фізичним вихованням дітей та молоді, з урахуванням стану здоров'я, рівня фізичного та психічного розвитку. У складі педагогічних колективів дошкільних виховних та інших закладів освіти обов'язково передбачаються посади фахівців з фізичного виховання. Фізичне виховання є головним напрямом впровадження фізичної культури і становить органічну частину загального виховання, покликану забезпечувати розвиток фізичних, морально-вольових, розумових здібностей та професійно-прикладних навичок людини. Фізичне виховання шляхом проведення обов'язкових занять здійснюється в дошкільних виховних, середніх загальноосвітніх, професійних навчально-виховних та вищих навчальних закладах відповідно до навчальних програм, затверджених у встановленому порядку». Таким чином, у Законі України «Про фізичну культуру і спорт» чітко вказано, що фізичне виховання у вищих закладах освіти України здійснюється шляхом проведення обов'язкових навчальних занять.

В закладах загальної середньої освіти уроки з фізичної культури є обов'язковими і проводяться не менше трьох разів на тиждень.

Періодичність проведення занять з фізичної культури, вимоги до складання заліків з фізичного виховання встановлюються за погодженням з центральним органом виконавчої влади з фізичної культури і спорту.

Виходячи із вищезазначеного, цей закон чітко регламентує кількість обов'язкових навчальних занять з фізичної культури у закладах загальної середньої освіти (не менше трьох разів на тиждень). Проте не передбачено чіткої регламентації щодо кількості навчальних занять на тиждень з фізичного виховання у закладах вищої освіти. Упродовж 2020 року Міністерство освіти і науки України скасувало два базових нормативно-правових акти, які регламентували організацію фізичного виховання студентів ЗВО України та державні вимоги до фізичного виховання дітей, учнівської і студентської молоді, а саме: Наказ МОН України від 11.01.2006 р. № 4 «Про затвердження положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах» [5] та Наказ МОН України № 188 від 25.05.1998 р. «Про нормативні документи з фізичного виховання»[6]. Вище зазначені накази МОН України декларували «Фізичне виховання» як обов'язкову дисципліну в обсязі 4 години на тиждень для всіх курсів навчання, окрім останнього випускного семестру та закріплювали положення про те, що безпосередню організацією навчально-виховного процесу з фізичного виховання та його спеціалізованих напрямів у ході навчального процесу і в позанавчальний час здійснює кафедра фізичного виховання. Безпідставне скасування фундаментальних нормативно-правових актів МОН негайно призвело до хаосу та анархії в організації фізичного виховання в ЗВО України. Зараз у більшості ЗВО України системний процес фізичного виховання відсутній взагалі, або цей процес здійснюється хаотично та безсистемно, що вказує на велику і всеосяжну кризу галузі.

Важливим та дуже тривожним аспектом функціонування системи фізичного виховання студентської молоді є вкрай низька ефективність управління фізичним вихованням, що здійснюється відповідними

міністерствами та керівниками ЗВО України. Не зважаючи на дію цілого ряду нормативних документів, якими забезпечується державна політика у сфері фізичного виховання студентської молоді України, діяльність окремих міністерств та керівників ЗВО України останнім часом несе ознаки некомпетентності, непрофесіоналізму, шкідництва і навіть державної зради інтересів України та її громадян.

Слід відзначити, що першопричиною є вкрай неефективні управлінські рішення керівників МОН України та ректорів ЗВО, які своїм відношенням до фізичного виховання показують реальну картину «впровадження державної політики та піклування про майбутню здорову націю».

Крім того, на практиці більшістю керівників закладів вищої освіти України дані нормативно-правові акти МОН України грубо порушуються. При плануванні навчальної дисципліни «Фізичне виховання», кількість обов'язкових навчальних годин у навчальних планах вже багато років скорочується до 2 годин на тиждень замість 4 годин на тиждень, як того вимагали чинні на той час нормативно-правові акти. Скорочення обов'язкових навчальних годин фізичного виховання не тільки не вирішує завдань навчальної дисципліни, а й сприяє зменшенню рівня рухової активності та різкому погіршенню стану здоров'я студентської молоді. Крім цього, з точки зору медико-біологічних засад фізичного виховання, фізичне виховання в обсязі одного заняття на тиждень (2 години) взагалі не має ніякого сенсу.

Прикрим є те, що саме зараз формується небезпечна тенденція відмови закладів вищої освіти України від обов'язкових занять з фізичного виховання. Керівники закладів вищої освіти не усвідомлюють ролі та місця фізичного виховання, як обов'язкової навчальної дисципліни в системі вищої освіти України. Викладання обов'язкової навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у багатьох ЗВО планується тільки для студентів 1 курсу навчання. Студенти інших курсів навчання можуть займатись у спортивних секціях за вибором, але заняття в них не є обов'язковим для студентів.

Таким чином, у результаті ігнорування керівниками закладів вищої освіти України чинних нормативно-правових актів, знищується чітко вибудована система навчально-виховного процесу з «Фізичного виховання», а в подальшому це може призвести і до знищення фізичного виховання та студентського спорту.

Так, зокрема, у пункті 4, статті 26 Закону України «Про вищу освіту» вказується, що «завданням вищого навчального закладу є формування особистості шляхом здорового способу життя» [1]. Не зрозуміло яким чином керівники навчальних закладів сприяють формуванню здорового способу життя студентів, зменшуючи при цьому кількість обов'язкових навчальних годин з фізичного виховання.

У пункті 17 статті 34 Закону України «Про вищу освіту» відзначається, що «Керівник закладу вищої освіти сприяє здоровому способу життя здобувачів вищої освіти, зміцненню спортивно-оздоровчої бази закладу вищої освіти, створює належні умови для занять масовим спортом» [1]. Стаття 26 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» декларує, що «керівники навчальних закладів зобов'язані забезпечити створення сприятливих умов для належної рухової активності учнів та студентів» [3]. На сьогоднішній день склалась негативна тенденція, коли керівники закладів вищої освіти України не тільки не створюють умов для належної рухової активності студентської молоді, а своїми діями (скорочуючи кількість обов'язкових навчальних годин з дисципліни «Фізичне виховання») навпаки сприяють стрімкому зниженню рухової активності студентської молоді, що в подальшому призведе до порушень функціонально.

Усвідомлюючи величезну роль, як відіграє рухова активність у формуванні здорового способу життя здорової нації 09.02.2016 року Указом Президента України №42/2016 було схвалено «Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація». Серед багатьох завдань національної стратегії є модернізація в закладах освіти системи фізичного

виховання та посилення відповідальності керівників за належний рівень фізичного виховання та рухової активності [10].

Проте у нових умовах вирішення питання організації викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання», її місця та обсягу в національній системі освіти є хоч і актуальним але досить важким для вирішення. Ми розуміємо, що модернізація освітнього процесу, надання йому нових сучасних рис у зв'язку з вимогами часу, повинна здійснюватись на основі чіткого дотримання нормативно-правової бази та сприяти загальному прогресу розвитку суспільства та окремої особистості. У Законі України «Про освіту» вказується: «Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» [2]. У сучасних умовах далеко не всі студенти систематично займаються фізичною культурою та спортом. Дану особливість необхідно враховувати при розробці Робочих навчальних програм з дисципліни «Фізичне виховання», тим більше що заклади вищої освіти є відповідальними за їх реалізацію, ректори є відповідальними за стан фізичного виховання у ЗВО. З метою забезпечення належного рівня викладання фізичного виховання у вищих закладах освіти Постановою Кабінету Міністрів України №212 від 12.03.2016 р. було внесено зміни до Типової форми контракту з керівником державного вищого навчального закладу, які передбачають персональну відповідальність за «розвиток і модернізацію змісту, форм фізичного виховання студентів, студентського спорту та відповідної матеріально-технічної бази, підготовки та оприлюднення щорічного звіту про стан фізичного виховання та спорту у вищому навчальному закладі»[8].

Висновки:

1. «Фізичне виховання» є обов'язковою навчальною дисципліною у закладах вищої освіти України, проте організація її викладання має цілий ряд нормативно-правових та управлінських проблем.

2. Одними з основних причин незадовільного стану викладання навчальної дисципліни «Фізичне виховання» у закладах вищої освіти України є не усвідомлення керівниками своєї ролі у фізичному вихованні студентської молоді, грубе ігнорування ними чинних нормативно-правових актів з питань фізичного виховання.

3. Безпідставне скасування фундаментальних нормативно-правових актів МОН з питань фізичного виховання призвело до хаосу та анархії в організації фізичного виховання в ЗВО України.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у пошуку ефективних шляхів модернізації фізичного виховання та привернення уваги державних органів до фундаментальної кризи галузі фізичного виховання у закладах вищої освіти України.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. Режим доступу – <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. Режим доступу – <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

3. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» [Електронний ресурс]. Режим доступу – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>.

4. Наказ МОН України №439 від 05.06.2006 «Про вдосконалення роботи з фізичного виховання у вищих навчальних закладах України» [Електронний ресурс]. Режим доступу – <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v043929006/sp:javamax20>.

5. Наказ МОН України №4 від 11.01.2006 «Про затвердження Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах» [Електронний ресурс]. Режим доступу – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-06>.

6. Наказ МОН України №188 від 25.05.1998 «Про Нормативні документи з фізичного виховання» [Електронний ресурс]. Режим доступу – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0500-98>

7. Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 04 листопада 2020 р. №1089. Дата оновлення: 12.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.02.2021).

8. Постанова Кабінету Міністрів України №212 від 21.03.2016 « Про внесення змін до пункту 6 типової форми контракту з керівником державного вищого навчального закладу» [Електронний ресурс]. Режим доступу – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/212-2016-п>.

9. Сасік А.С., Петров С.В., Бойко В.П. Проблеми популяризації фізичного виховання у вищій школі України та шляхи їх вирішення. Наук.-метод. журнал «Теорія і практика фізичного виховання». 2010. № 1. С. 122–125.

10. Указ Президента України «Про національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» [Електронний ресурс]. Режим доступу – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/42/2016>.

11. Цільова комплексна програма «Фізичне виховання – здоров'я нації» [Електронний ресурс]. Режим доступу – <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/963a/98>.